



EIROPAS KOMISIJA

Briselē, 17.7.2012.
SWD(2012) 221 final

KOMISIJAS DIENESTU DARBA DOKUMENTS

IETEKMES NOVĒRTĒJUMA KOPSAVILKUMS
Pavaddokuments dokumentam
IETEIKUMS PAR PIEKĻUVI ZINĀTNISKAJAI INFORMĀCIJAI UN TĀS
SAGLABĀŠANU

{C(2012) 4890 final}
{SWD(2012) 222 final}

SATURS

1.	Darbības joma un konteksts	3
1.1.	Darbības joma	3
1.2.	Konteksts.....	3
2.	Problēmas izklāsts.....	4
3.	ES darbību loģiskais pamatojums, ES pievienotā vērtība un subsidiaritāte	5
4.	Politikas mērķi	5
5.	Politikas iespējas	5
6.	Politikas iespēju un to ietekmes salīdzinājums	6
7.	Uzraudzība un novērtēšana	7

1. DARBĪBAS JOMA UN KONTEKSTS

1.1. Darbības joma

Šajā ietekmes novērtējumā ir izpētīts, vai, ņemot vērā pašreizējās pārmaiņas akadēmisko publikāciju sistēmā, ES līmenī ir jādara vairāk, lai uzlabotu pētniecības efektivitāti un veicinātu novatorisku Savienību, kura ir pasaules līdere zinātnē. Ietekmes novērtējumā ir izvērtētas dažādas politikas iespējas, kā sekmēt ES rīcību, kas uzlabotu piekļuvi zinātniskajai informācijai un tās saglabāšanu digitālajā laikmetā; jo īpaši izvērtēta ietekme, ko radītu Komisijas ieteikums dalībvalstīm par šo tematu.

1.2. Konteksts

Kā uzsvērts paziņojumā “Eiropa 2020”, zināšanas un inovācija sniedz konkurētspējas priekšrocības¹. Strukturāli zemo izaugsmi Eiropā var uzlabot, radot optimālus apstākļus inovācijai. Lai Eiropa kļūtu par aizvien konkurētspējīgāku ekonomiku, kas balstīta uz zināšanām, tai ir jāuzlabo ne tikai zināšanu radīšana, bet arī publiskiem līdzekļiem finansētās pētniecības zinātnisko rezultātu izplatīšana un kopīgošana.

Iestājoties digitālajam laikmetam, zinātnieku aprindas saskata lielākas iespējas elektroniski izplatīt pētniecības rezultātus. Viena no šīm iespējām ir atklāta piekļuve. Atklāta piekļuve ļauj nodrošināt brīvu tiešsaistes piekļuvi zināšanām un to atkalizmantošanu zinātnisku publikāciju, datu, monogrāfiju un saistīto materiālu veidā.

Komisijas politika par piekļuvi zinātniskajai informācijai un par tās saglabāšanu balstās uz politisko attīstību, kas aizsākās 2007. gada februārī, kad Komisija pieņēma paziņojumu par zinātnisko informāciju digitālajā laikmetā². 2007. gada novembrī tam sekoja Padomes secinājumi³, kuros bija iekļauts pasākumu kopums, kas jāīsteno dalībvalstīm. Tajos Komisija tika aicināta eksperimentāli izmēģināt atklātu piekļuvi no ES pētniecības pamatprogrammu līdzekļiem finansēto projektu zinātniskajām publikācijām, tādēļ 2008. gada augustā uzsāktās Septītās pamatprogrammas ietvaros tika sākti atklātas piekļuves izmēģinājuma projekti.

2009. gada martā tika pieņemts Paziņojums par IST infrastruktūrām e-zinātnei⁴. Tam 2009. gada decembrī sekoja Padomes secinājumi⁵, kuros dalībvalstis ar Komisiju tika aicinātas turpināt piekļuves paplašināšanu un nodrošināt saskaņotu pieeju piekļuvei datiem un to pārzināšanai.

2010. gadā Komisija pieņēma stratēģijas “Eiropa 2020” pamatiniciatīvas “Inovācijas savienība”⁶ un “Digitālā programma Eiropai”⁷. Abos paziņojumos atklāta piekļuve minēta kā līdzeklis stratēģijas “Eiropa 2020” mērķu sasniegšanai. Tajos norādīts, ka atklāta piekļuve tiks attiecināta arī uz publiskiem līdzekļiem finansētas pētniecības rezultātiem, jo īpaši projektiem, kurus finansē no ES pētniecības pamatprogrammu līdzekļiem. Komisija 2011. gada 30. novembrī pieņēma priekšlikumu programmai “Apvārsnis 2020”⁸. Sākot ar 2014. gadu, tā

¹ http://europa.eu/press_room/pdf/complet_en_barroso_007_-_europe_2020_-_en_version.pdf.

² <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0056:FIN:LV:PDF>.

³ http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/intm/97236.pdf.

⁴ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0108:FIN:LV:PDF>.

⁵ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/intm/111732.pdf.

⁶ http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/innovation-union-communication_en.pdf.

⁷ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:LV:PDF>.

⁸ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0808:FIN:lv:PDF>.

Eiropas pētniecības un inovācijas finansēšanu apvienos vienā sistēmā. Ir ierosināts padarīt atklātu piekļuvi par pētniecības rezultātu izplatīšanas pamatprincipu.

Otrs stratēģiskās politikas jautājums ir Eiropas Pētniecības telpas (EPT) izveide un īstenošana. EPT apvieno visas tās Eiropas pētniecības un izstrādes darbības, programmas un politikas jomas, kurām ir starptautiska perspektīva. Mērķis ir nodrošināt piekļuvi visu Eiropu aptverošai atklātai zināšanu un tehnoloģiju telpai, kurā pilnībā tiek izmantota sinerģija un savstarpēja papildināmība. Šādā kontekstā īpaši būtiski ir jautājumi saistībā ar piekļuvi zinātniskajai informācijai un tās saglabāšanu.

Ņemot vērā šo politikas priekšvēsturi, Komisija pieņems jaunu paziņojumu “Virzība uz labāku piekļuvi zinātniskajai informācijai – arvien lielāki ieguvumi no publiskajiem ieguldījumiem pētniecībā”. Šajā paziņojumā būs apkopota situācijas attīstība kopš 2007. gada un norādītas jomas, kurās dalībvalstīm un Komisijai ir jāturpina rīkoties. Tam būs pievienots ieteikums dalībvalstīm, kurā būs ierosinātas konkrētas darbības saistībā ar piekļuvi zinātniskajai informācijai un tās saglabāšanu.

2. PROBLĒMAS IZKLĀSTS

Akadēmiskā izplatīšanas sistēma piedzīvo virkni problēmu, kas neļauj sasniegt vēlamo politikas iznākumu, t. i., piedāvāt pētniekiem, kuri darbojas EPT, integrētu prakses un infrastruktūras sistēmu, kas nodrošina vienkāršu, atklātu piekļuvi pētniecības rezultātiem, to izmantošanu un atkalizmantošanu. Minētās problēmas ir iztirzātas turpmāk.

(a) Nepietiekama piekļuve zinātniskās pētniecības publikācijām

Žurnālu abonēšanas cenas ir augušas, pārsniedzot inflācijas līmeni, un turpina palielināties, sagādājot raizes bibliotēkām un apgrūtinot piekļuvi publiskiem līdzekļiem finansētas pētniecības rezultātiem.

Piekļuve zinātnisko žurnālu saturam un pētnieku, nozares (jo īpaši mazo un vidējo uzņēmumu) un plašākas sabiedrības iespējas izmantot un atkalizmantot zinātnisko informāciju joprojām ir ierobežotas.

Jau daudzus gadus zinātnieku kopiena aicina ieviest atklātu piekļuvi publiskiem līdzekļiem finansētas pētniecības rezultātiem, jo īpaši zinātniski recenzētām publikācijām. Atklāta piekļuve zinātniskām publikācijām iespējama divos veidos:

- raksta publicēšanas izmaksas jau iepriekš sedz autori (faktiski, to finansējošās struktūras vai universitātes), nevis abonēšanas maksas, rakstu nekavējoties un par brīvu dara pieejamu ikvienam (“zelta atklātā piekļuve”);
- zinātniski recenzētās publikācijas teksts tiek arhivēts krātuvē, lai tas kļūtu pieejams ikvienam bez maksas, parasti pēc aizlieguma perioda, kas zinātniskajam izdevējam ļauj atgūt izmaksas un gūt ienākumus no ieguldījumiem (“zaļā atklātā piekļuve”).

(b) Nepietiekama piekļuve pētniecības datiem

Patlaban publiskiem līdzekļiem finansētas pētniecības dati nav sistemātiski pieejami, lai citi varētu uz tiem balstīties.

Vispirms problēma ir tā, ka dažādos pētniecības procesa posmos tiek izstrādāts ļoti daudz dažādu veidu un kategoriju datu. Tāpat trūkst arī ar karjeru saistīta atalgojuma un/vai atzinības par datu kopīgošanu. Visbeidzot, vēl nav izstrādāta infrastruktūra, kas ļautu pētniekiem uzticamā veidā piekļūt datiem, tos atrast, izmantot un atkalizmantot.

- (c) Aizvien pieaugošs zinātnisko datu apjoms, kura dēļ ir nepieciešama zinātniskās informācijas ilgtermiņa saglabāšana

Jau sākotnēji digitāli veidotu materiālu parādīšanās un datu milzīgo apjomu ģenerēšana ir radījusi jaunus sarežģītumus saistībā ar to, kā ilgtermiņā saglabāt zinātnisko informāciju. Ļoti maz pētniecības finansēšanas organizāciju un akadēmisko institūciju īsteno datu saglabāšanas pasākumus. Trūkst atbilstīgu finansēšanas un organizatorisko modeļu. Lai gan izdevēji jau agrāk ir pievērsušies digitalizācijai, zinātniskās informācijas ilgtermiņa saglabāšanai ir jābūt valstiskam uzdevumam. Saglabāšana nedrīkst būt atkarīga no komerciāla uzņēmuma dzīves cikla⁹. Ieinteresēto personu vidū ir pētnieki, uzņēmējdarbības pārstāvji (tostarp MVU), zinātniskie izdevēji (peļņas un bezpeļņas nolūkā), valdības (valsts un reģionālās), akadēmiskās institūcijas (arī to bibliotēkas) un iedzīvotāji.

3. ES DARBĪBU LOĢISKAIS PAMATOJUMS, ES PIEVIENOTĀ VĒRTĪBA UN SUBSIDIARITĀTE

Politiskai rīcībai zinātniskās informācijas jomā jau pēc definīcijas ir pārrobežu un starptautisks raksturs, jo zinātne ir pasaules mēroga darbība. Katrā dalībvalstī ir iniciatīvas, kuru uzdevums ir atvieglot un paplašināt piekļuvi zinātniskajai informācijai un tās saglabāšanu, taču iniciatīvu intensitāte un mērķi var būt atšķirīgi, un sadrumstalotība var būt vērojama pat vienas valsts ietvaros¹⁰. Daudzo iniciatīvu dēļ uz Eiropas pētniekiem, ieguldītājiem un iedzīvotājiem vērstie politikas centieni dublējas. Kopš 2007. gada Komisijai ir bijusi liela nozīme, mudinot dalībvalstis nepārtraukti veikt informācijas apmaiņu un sadarbības.

E-infrastruktūras attīstība ir notikusi nevienmērīgi.

Politika saistībā ar pētniecības rezultātiem ir jākoordinē ar citām politikas jomām, kas saistītas ar EPT īstenošanu un plašākiem ES ekonomikas attīstības mērķiem. Šāda veida koordinēšanu var efektīvi organizēt tikai ES līmenī.

Publiskā finansējuma būtiskā daļa pētniecībai un izstrādei (35 % no ieguldījumiem) piešķir publiskajam sektoram noteicošu svaru attiecībā uz to, kā rezultāti būtu izplatāmi, lai veicinātu ekonomisko izaugsmi un sniegtu labumu plašākai sabiedrībai.

4. POLITIKAS MĒRĶI

Izvēlētajai politikas iespējai vajadzētu būt turpmāk minētajam vispārējam mērķim, konkrētajiem mērķiem un darbības mērķiem.

⁹ Skatīt projekta *PARSE.Insight* rezultātus.

¹⁰ Skatīt Eiropas Komisijas publikāciju (2011) "National Open Access and Preservation Policies in Europe. Analysis of a questionnaire to the European Research Area Committee." http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/open-access-report-2011_en.pdf.

Vispārējais mērķis:

- nodrošināt labāku atbalstu inovācijai un veicināt ekonomikas izaugsmi, uzlabojot nosacījumus attiecībā uz piekļuvi zinātniskajai informācijai, tās izmantošanu un atkalizmantošanu un veicinot EPT izveidi.

Konkrētie mērķi:

- zinātniskās publikācijas padarīt atklāti pieejamas tiešsaistē bez maksas, ciktāl un cik drīz vien tas ir iespējams,
- darīt pētniecības datus atklāti pieejamus tiešsaistē bez maksas,
- saglabāt zinātnisko informāciju nākamajām paaudzēm,
- nodrošināt piekļuvi zinātniskajai informācijai visās dalībvalstīs.

Darbības mērķi:

- veicināt tādu politiku dalībvalstīs, kura paver atklātu piekļuvi zinātniskajām publikācijām, palielinot publiskiem līdzekļiem finansētas pētniecības rezultātā tapušo atklāti pieejamo publikāciju skaitu, palielinot atklātas piekļuves pilnvarojumu skaitu un uzlabojot “zelta atklātas piekļuves” finansēšanas nosacījumus,
- veicināt tādu politiku dalībvalstīs, kura īsteno atklātu piekļuvi datiem, prasot ar publiskiem līdzekļiem finansētu pētniecību saistītās pētniecības datu deponēšanu e-infrastruktūrā un atbalstot digitālo e-infrastruktūru izveidi un uzturēšanu,
- atbalstīt digitālo e-infrastruktūru izveidi un uzturēšanu zinātniskās informācijas saglabāšanai un veicināt efektīvu deponēšanas sistēmu sākotnēji digitālā formātā sagatavotai zinātniskajai informācijai,
- nodrošināt pilnīgu sadarbību starp e-infrastruktūrām visā ES un aiz tās robežām, veicināt kopīgu piekļuvi zinātniskajam saturam un veicināt politikas koordinēšanu, paraugprakses apmaiņu un ieinteresēto personu dialogu Eiropas līmenī.

5. POLITIKAS IESPĒJAS

Ziņojumā ir izstrādātas un detalizēti izvērtētas turpmāk minētās politikas iespējas.

(1) Pārtraukt pašreizējo ES rīcību

Šī iespēja nozīmētu noraidīt visus ieteikuma pasākumus, tostarp īstenošanas pasākumus, kas ir iekļauti Padomes secinājumos par zinātnisko informāciju digitālajā laikmetā. ES nerisinātu problēmas un vairs neatbalstītu procesus, kas paredzēti, lai paplašinātu piekļuvi zinātniskajai informācijai, finansējot vai līdzfinansējot infrastruktūras, projektus un politikas veidošanu.

(2) Nenotiek nekādas politikas izmaiņas (pamata scenārijs)

Šī iespēja pašreizējo pieeju atstātu nemainītu. Piekļuve zinātniskajai informācijai un tās saglabāšana joprojām balstītos uz esošo tiesisko regulējumu, ja tāds ir izveidots, un politika joprojām būtu atkarīga no valstu iniciatīvām, kas atšķiras no šīs politikas.

(3) Politikas sistēmas īstenošana ieteikuma tiesību veidā

Saskaņā ar šo iespēju politikas sistēma tiktu definēta ieteikumā dalībvalstīm, kuram pievienots Komisijas paziņojums, ierosinot to īstenot. Šī politikas sistēma palīdzētu dalībvalstīm izstrādāt un īstenot politiku par piekļuvi zinātniskajai informācijai (zinātniskiem rakstiem un pētniecības datiem) un tās saglabāšanu. Tajā būtu noteikti konkrētie mērķi un attiecīgajiem dalībniekiem dalībvalstīs atstātas iespējas izvēlēties, kurš politikas veids ir piemērotāks gan dalībvalstij, gan katrai akadēmiskajai disciplīnai. Ja ir atļauta pašarhivēšana ("zaļā atklātā piekļuve"), aizlieguma periods nedrīkst būt ilgāks par divpadsmit mēnešiem sociālajās un humanitārajās zinātnēs un par sešiem mēnešiem visās pārējās jomās. Ilgāks aizlieguma periods sociālajās un humanitārajās zinātnēs ir izskaidrojams ar to, ka šajās disciplīnās publikāciju "pusmūžs" ir ilgāks nekā dabas, tehnisko un medicīnas zinātņu jomās. Tātad būtu nepieciešami atklātas piekļuves pilnvarojumi gan publikācijām, gan pētniecības datiem, kā arī būtu nepieciešama digitālu e-infrastruktūru (krātuvju) izveide, ja tādas jau nepastāv, un e-infrastruktūrām būtu jākalpo arī saglabāšanas mērķiem. Tās būtu ieteicams veidot, izmantojot esošos paraugprakses piemērus.

(4) Politikas sistēmas īstenošana tiesību aktu tuvināšanas veidā

LESD 182. panta 5. punktā ir paredzēts juridiskais pamats, lai veiktu vajadzīgos pasākumus EPT īstenošanai, tai skaitā tiesību aktu tuvināšanu ar direktīvas starpniecību. Saskaņā ar šo iespēju politikas sistēmā noteiktos mērķus īstenotu atbilstoši direktīvai.

6. POLITIKAS IESPĒJU UN TO IETEKMES SALĪDZINĀJUMS

1. iespēja

Neturpinot pašreizējo ES rīcību, palielinātos atšķirības starp dalībvalstīm. Dažās tiktu panākts progress saistībā ar atklātu piekļuvi, saņemot ieguvumus, ko sniedz atklātā zinātniskās pētniecības vide. Citās virzība būtu mazāka, un tās nevarētu gūt labumu no ES infrastruktūras finansējuma. Šī atšķirīgā attīstība negatīvi ietekmētu pētniekus un publisko iestāžu budžetus, jo īpaši universitāšu bibliotēkas, kurām ir jāreķinās ar aizvien lielākām izmaksām, lai iegūtu pētniecības rezultātus. Nekāda virzība netiktu panākta saistībā ar zinātniskās informācijas ilgtermiņa saglabāšanu.

2. iespēja

Ja politika netiks mainīta, pašreizējās atšķirības starp dalībvalstīm nezudīs. Varētu gaidīt zināmu konvergenci saistībā ar Padomes 2007. gada secinājumiem, tomēr lēnāk un neņemot vērā attīstību, kas attiecībā uz zinātnisko informāciju ir notikusi kopš tā laika. Finansējums infrastruktūrām un projektiem būtu pieejams, taču tas attiektos tikai uz eksperimentāliem projektiem. Pašreizējā situācija neuzlabotos. Ietekme uz ieinteresētajām personām būtu līdzīga tai, kāda būtu, pārtraucot ES rīcību.

3. iespēja

Politikas sistēmas īstenošana ieteikuma tiesību veidā varētu uzlabot piekļuvi zinātniskajai informācijai, neraugoties uz to, kā dalībvalsts to īsteno. Nodrošinot atklātu piekļuvi zinātniskajām publikācijām, varētu veicināt vispārējus ieguvumus, piemēram, ienākumus no ieguldījumiem pētniecības un izstrādes jomā, kā arī ietaupīt valdību un pētniecības finansēšanas organizāciju naudu, vienlaikus saglabājot ilgtspējīgu sistēmu zinātnisko publikāciju izplatīšanai vidējā un ilgā termiņā. Šie ietaupījumi ir atkarīgi no tā, kā tiek nodrošināta atklāta piekļuve. Precīza ietekme un riski saistībā ar atklātu piekļuvi publikācijām ir atkarīgi arī no tā, kā atklātā piekļuve tiek nodrošināta.

Ietekme saistībā ar plašāku piekļuvi pētniecības datiem un publikāciju un datu saglabāšanu galvenokārt būtu jūtama valdību un/vai pētniecības finansēšanas organizāciju līmenī, jo tām būtu jāfinansē papildu centieni. Varētu panākt apjomradītus ietaupījumus, jo e-infrastruktūru, kas nepieciešama, lai nodrošinātu “zaļo atklāto piekļuvi”, var izmantot arī tam, lai nodrošinātu labāku piekļuvi datiem, kā arī saglabāšanas nolūkiem.

Ņemot vērā to, ka ieteikums nav saistošs, varētu būt, ka daži mērķi tiktu sasniegti tikai daļēji.

4. iespēja

Tā kā politikas pasākumi saistībā ar ieteikuma tiesību iespēju būtu tādi paši kā saistībā ar tiesību aktu tuvināšanas iespēju, ietekme lielā mērā varētu būt tāda pati. Atšķirība šai iespējai ir tāda, ka politikas īstenošana prasītu ievērojami vairāk laika, jo tā ir saistīta ar likumdošanas procesu un īstenošanas posmu dalībvalstu līmenī. Tas politikas iespējas ietekmi varētu kavēt.

Dažādu politikas iespēju salīdzinājums liecina, ka **3. iespēja** piedāvā labāko līdzsvaru starp plašāku un ātrāku piekļuvi zinātniskajai informācijai, tajā pašā laikā ņemot vērā to, kā zinātne un akadēmiskā izdevējdarbība ir mainījusies pēdējo gadsimtu gaitā. Tas nodrošinātu zināmu elastību, dalībvalstīm ļaujot ņemt vērā to nacionālās īpatnības Eiropas ietvaros un visiem dalībniekiem apstiprinot uzlabojumus. Lai ieteikuma dalībvalstīm nesaistošā būtība mazinātos, Komisijai ir jānodrošina cieša uzraudzība.

7. UZRAUDZĪBA UN NOVĒRTĒŠANA

Galvenie rādītāji, kas liecina par virzību uz identificēto mērķu sasniegšanu, tiks novērtēti EPT pamatsistēmas kontekstā, dalībvalstīm regulāri sniedzot ziņojumus par darbībām, kuras īsteno atbilstoši ieteikumam.